

<https://doi.org/10.31392/VAN-2021.35-38.09>  
УДК 327:355.48(480:47+57)«1939/1940.324»

## МІЖНАРОДНЕ СТАНОВИЩЕ ФІНЛЯНДІЇ НА ТЛІ ВІЙСЬКОВОГО ПРОТИСТОЯННЯ З РАДЯНСЬКИМ СОЮЗОМ ВЗИМКУ 1939 – 1940 РР.

**Овдій Іван Анатолійович**

студент бакалаврату,

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, м. Київ

e-mail: vanya.ovdiy01@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-6802-3725>

**Анотація.** У запропонованій статті розглядається становище Фінляндії на міжнародній арені перед початком та під час Зимової війни 1939 – 1940 рр. Досліджено характер відносин Фінляндії з Радянським Союзом, адже їх аналіз надає нам розуміння того, що спонукало СРСР, будучи досить потужним геополітичним гравцем, зазіхнути на територіальну цілісність маленької скандинавської країни. Звернено увагу, що в основі цього конфлікту перебували не тільки економічні чи етнічні протиріччя, як зазвичай трактує історіографія, але й глобальна політична боротьба, яку наприкінці 1930-х рр. розгорнули передові країни світу. Зауважено, що Третій Рейх намагався утвердитися в Скандинавії завдяки збереженню у Фінляндії пронимецьких впливів і реваншистських настроїв, аби потім свою присутність можна було використати в разі початку війни з Радянським Союзом. Опосередковано відзначено, що прагнення фінів до союзу з Німеччиною збентежило радянське керівництво, яке вирішило перешикувати його встановленню шляхом відкритої агресії, яка передбачала взяття під контроль важливих для Фінляндії територій. Показано, що напередодні збройного протистояння з СРСР уряд Фінляндії, крім Німеччини, переважно орієнтувався на Лігу Націй і Швецію. Наголошено, що Ліга Націй не спромоглася розв'язати питання припинення радянсько-фінляндської війни, оскільки її рішення щодо виключення СРСР зі складу міжнародної організації особливих результатів не дало. Проте на міжнародній арені СРСР, з огляду на порушення принципу поваги до суверенітету інших держав і невтручання в їхні внутрішні справи, опинився в дипломатичній ізоляції, яка виявлялася в існуванні потенційної небезпеки бути втягнутим у війну з Великою Британією та французами. Встановлено, що Швеція, незважаючи на традиційне дотримання у зовнішній політиці нейтралітету, який формувався протягом тривалого періоду її становлення, як суверенної держави, все ж, пожертвувавши власними потребами, надала значну допомогу Фінляндії.

**Ключові слова:** Фінляндія, зовнішня політика, Ліга Націй, Швеція, Німеччина, Радянський Союз, збройне протистояння, війна.

**Постановка проблеми.** Сьогодні радянсько-фінське протистояння взимку 1939 – 1940 рр. можна порівняти зі спланованою збройною агресією Російської Федерації проти України в 2014 р., яка призвела до незаконної окупації агресором територій АР Криму та м. Севастополь. Напередодні збройного протистояння з СРСР Фінляндія оголосила про свій нейтралітет з яким була пов'язана підготовка країни до оборони. Будучи громадянами маленької держави, фіни не піддалися тиску з боку Радянського Союзу, а навпаки, опинившись на зовнішньополітичній арені в складній ситуації, розпочали завзято відстоювати власну позицію. Активний

наступ ворога змусив уряд Фінляндії вдатися до оборонних заходів та стати на шлях активної боротьби з радянськими військами.

**Мета.** У запропонованій статті поставлено мету проаналізувати міжнародне становище Фінляндії напередодні та під час Зимової війни 1939 – 1940-х рр.

**Історіографічний огляд.** Тема Зимової війни 1939 – 1940 рр. в історіографії досі залишається дискусійною. Це навіть попри те, що джерельна база, яка стосується даної події, досить розлога, а про розгортання радянсько-фінляндського конфлікту та процеси, що йому передували, написано чимало наукових досліджень. Свої праці даній проблемі присвятили такі вчені, як В. Золотарьов [Золотарев, 2000], Т. Віхавайнен, А. Сахаров, В. Хрістофоров [Вихавайнен, Сахаров, Хрістофоров, 2009], А. Гехт [Гехт, 2015], Н. Барішніков [Барышников, 2005], В. Барішніков [Барышников, 1997, 2008, 2009], А. Таннер [Таннер, 2003], Г. Сандер [Сандер, 2012], М. Семіряга [Семиряга, 1992], А. Чубар'ян [Чубарьян, 1998], М. Мельтюхов [Мельтюхов, 2000], Ю. Неваківі [Невакиви, 1976] та ін.

**Виклад основного матеріалу.** Варто пригадати, що 21 січня 1932 р. Фінляндія та СРСР підписали договір про ненапад, який 7 квітня 1934 р., був продовжений до 1945 р. При цьому, обидві сторони ставилися одна до іншої з насторогою, що демонструють створені на кордоні оборонні рубежі, особливо на Карельському перешийку. Фіни добре розуміли агресивні наміри більшовиків і знали про їхнє прагнення до світової революції, тому бажання співпрацювати з Радянським Союзом у них не було. Фіни розглядали СРСР як потенційного ворога. Згодом уряд Фінляндії підтвердив свій нейтралітет, щоб СРСР не здійснив напад на країну. В той же час фіни вимагали від радянського уряду згоди на ремілітаризацію Аландських островів, демілітаризований статус яких регулювався Аландською конвенцією 1921 р. [Золотарьов, 2000, с. 21].

В січні 1939 р., шведи та фіни спільно звернулися до країн-учасників конвенції та СРСР з пропозицією санкціонувати шведсько-фінські плани відновлення контролю над островами. У відповідь радянський уряд запросив конкретні дані про намічені заходи, проте фінська сторона відмовилася їх надати, що стало приводом для Москви в травні заявити про негативну позицію з цього питання. Через два місяці фіни відхилили й пропозицію СРСР про спільну фінсько-шведську оборону Аландських островів. Також Швеція, Фінляндія, Норвегія, які заявили про нейтралітет, відмовились від англо-французьких гарантій та німецьких пропозицій укласти договори про ненапад. Фіни негативно поставилися до можливості отримання гарантій від зазначених країн, оскільки вважали, що це може в свою чергу призвести до надання Радянському Союзу свободи дій щодо Фінляндії.

На початку серпня на Карельському перешийку фіни провели військові навчання з відбиття наступу на «лінії Маннергейма», куди не був запрошений радянський аташе [Кан, 1967, с. 12-13]. В Москві усвідомлювали, що фіни симпатизували Німеччині – в разі вступу СРСР у війну в Європі, Фінляндія опинилася б на боці супротивника. Радянський уряд зрозумів і те, що дипломатичним шляхом з Фінляндією не можливо дійти згоди, тому почав думати про воєнне рішення фінської проблеми. Пакт про ненапад між СРСР та Німеччиною, що був підписаний 23 серпня, поставив все на свої місця. Фіни опинилися у сфері радянських інтересів. Фінляндія сподівалася уникнути втягнення у війну, при цьому,

не знаючи про таємний додаток до Пакту про ненапад, і не підозрюючи про власну роль у майбутній боротьбі.

З початком Другої світової війни в СРСР 7 вересня почалася мобілізація. Ленінградський військовий округ та Балтійський і Північний флоти Радянського Союзу були приведені в бойову готовність. Такі дії сусіда у фінського керівництва викликали тривогу. Вже 11 вересня воно було готове розпочати переговори з радянським урядом про торгові угоди, питання про статус Аландських островів та дізнатися причини проведення часткового призову в Червону Армію [Комплектов, 1992, с. 313]. Призов та приведення збройних сил у бойову готовність СРСР пояснював існуванням напруженої міжнародної обстановки. Керівництво Фінляндії, отримавши таку відповідь, вирішило перестрахуватися і розпочати призов резервістів в армію та провести за їх участі маневри на Карельському перешийку. 17 вересня Радянський Союз заявив про свій нейтралітет стосовно Фінляндії і висловив готовність оновити економічні переговори. Цьому сприяло покращення позицій СРСР у Східній Європі, що породило надії керівництва досягти успіху у фінському питанні. Спершу планувалося діяти дипломатичним шляхом – запропонувати договір про взаємодопомогу та розташування військових баз. Не виключаючи, що фіни відмовляться від таких пропозицій, 5 жовтня командування Балтійського флоту отримало наказ про розробку плану захоплення островів у Фінській затоці [Мельтюхов, 2000, с. 114]. Цього ж дня СРСР запросив керівництво Фінляндії на переговори, одночасно готуючи військові сили до вторгнення. Фіни не поспішали з відповіддю і відразу звернулися за допомогою до Великої Британії та США, які порадили зайняти непоступливу позицію, сподіваючись, що радянсько-фінські взаємини спровокують протиріччя між СРСР та Німеччиною. Мали місце звернення і до німецького керівництва, яке, однак порадило не загострювати стосунків з Москвою. Шведи взагалі зайняли уникливу позицію. 6 жовтня фінський уряд вирішив посилити війська резервістами, почалася підготовка до оборони. 7 жовтня В. Молотов звернувся до фінського посла з питанням: «Чому до цього часу немає відповіді на пропозицію?». Міністр закордонних справ Фінляндії Е. Еркко заявив, що «якщо радянці зроблять спробу здійснити тиск, то отримають відсіч, а фінська делегація прибуде в Москву лише тоді, коли уряд та парламент узгодять свої позиції» [Комплектов, 1992, с. 116]. 8 жовтня Фінляндія заявила, що не піде на укладання договору з СРСР. Фінська делегація отримала дозвіл на обговорення тільки питання про острови у Фінській затоці. 10 жовтня, на Карельському перешийку радянці зосередили стрілецькі корпуси з танками та бойові машини, розпочали здійснювати повітряний контроль над Фінськонімею затокою. 12 жовтня Фінляндія змушена була оголосити загальну мобілізацію та евакуацію населення з великих міст. Того ж дня США, Швеція, Норвегія та Данія звернулися до Радянського Союзу з вимогою залишити в спокої фінів. На це радянське керівництво відповіло, що має дружні наміри та не бажає втручатися у внутрішні справи Фінляндії. Москва зазначила, що буде готова вести переговори з метою покращення добросусідських відносин, лише за умови якщо Фінляндія припинить відстоювати непримиренну позицію і демобілізує частину своїх збройних сил. В іншому разі це, на думку Кремля, могло закрити шлях до мирної угоди та ускладнити взаємостосунки [Сандер, 2012, с. 181-182]. Цього ж дня у Москві почалися радянсько-фінські переговори, метою яких було домогтися

поступок від Фінляндії, однак фіни відмовилися обговорювати питання про укладання договору про взаємодопомогу. Радянці також запропонували проєкт договору про спільну оборону Фінської затоки, але і ця пропозиція була відхилена фінами без обговорення. Тоді радянська делегація запропонувала наступний варіант:

- здати в оренду СРСР на 30 років півострів Ханко як воєнно-морську базу з береговою артилерійською обороною для розміщення там піхотного полку, двох дивізіонів зенітної артилерії, двох полків авіації, батальйону танків;

- надати радянському військово-морському флоту право на якірну стоянку в затоці Лаппвік;

- передати Радянському Союзу, острови: Гогланд, Сейскар, Лавенсаарі, великий та малий Тютерссаарі, Бйорке, а також частину Карельського перешийку від села Ліппола до міста Койвісто, а та західну частину півостровів Рибачий та Середній (всього 2761 км<sup>2</sup>);

- зі своєї сторони СРСР мала передати Фінляндії територію в районі Реболата (загалом глухі ділянки Карелії загальною площею 5529 км<sup>2</sup>);

- існуючий радянсько-фінляндський пакт про ненапад мав доповнитися статтею «про взаємні обов'язки не вступати в угруповання і коаліції держав, прямо чи посередньо ворожі тій чи іншій стороні, що домовляється»;

- сторони мали роззброїти свої укріплення на Карельському перешийку;

- СРСР обіцяв «не заперечувати проти мілітаризації Аландських островів» власними силами Фінляндії.

Фінська делегація, не маючи повноважень для вирішення таких пропозицій, 14 жовтня виїхала в Гельсінкі для консультацій. 23 жовтня переговори відновились, їх очолив Ю. Пассікві. Фінляндія погодилася передати СРСР острови у Фінській затоці, крім Бйорке, на Карельському перешийку перенести кордон на 10 км західніше вздовж узбережжя Фінської затоки, але відмовилась від радянської пропозиції щодо надання в оренду півострова Ханко та права на якірну стоянку в затоці Лаппвік, оскільки розміщені там війська могли б бути використані «для нападу на Фінляндію». Також фіни погоджувалися на уточнення відповідної статті радянсько-фінського договору про ненапад. Все інше було відхилено [Сиполс, 1997, с. 160-161]. В результаті, радянська делегація вважала, що передані пропозиції були мінімальними та заявила, що вона не може відмовитися від пропозиції про створення на Ханко військово-морської бази, хоча й обмежила чисельність своїх військ з 5,5 до 4 тис. осіб, а строк оренди на час європейської війни. Делегація висловила готовність відсунути на схід лінію майбутнього кордону на 10-20 км, південніше м. Койвісто, але наполягала на передачі СРСР о. Бйорке. Була прийнята фінська пропозиція щодо відповідного посилення існуючого договору про ненапад. Решта пропозицій СРСР залишалися у силі [Мамедова, 1994, с. 208-209]. Не маючи повноважень їх обговорювати, фінська делегація 24 жовтня повернулася в Гельсінкі за новими консультаціями. В Москві вирішили, що делегація Фінляндії більше не приїде в СРСР, а переговори будуть продовжені за допомогою дипломатичних каналів. Проте 3 листопада переговори продовжилися. Це був останній раунд, під час якого фінська делегація підтвердила свою позицію стосовно островів Фінської затоки і дала згоду перенести кордон на Карельському перешийку до форта Інно, але категорично відмовилась від оренди півострова Ханко та інших радянських пропозицій [Мамедова, 1994, с. 121]. 9 листопада відбулося останнє засідання

делегацій, в ході якого стало зрозуміло, що Фінляндія та Радянський Союз залишаться при своїх думках. 13 листопада фінська делегація остаточно покинула Москву [Комплектов, 1992, с. 274-275].

Після переговорів в Москві фінське керівництво вважало, що досягнутий результат був перемогою вдалої дипломатії Е. Еркко, а СРСР блефує і війни не буде. У Фінляндії помилялися, боротьба була неминуча, оскільки Радянський Союз, будуючи грандіозні плани в Європі, так просто не позбувся б своїх намірів, до того ж в радянців вже був готовий план операції проти своєї сусідки. Підсумовуючи дослідження фінсько-радянських відносин, можна зробити висновок про те, що радянський уряд, беручи до уваги Балтійську кампанію, під час якої їм легко вдалося включити до своєї зони впливу Литву, Латвію, Естонію, сподівався, що таку маленьку країну, як Фінляндія, теж вдасться легко взяти під контроль. Проте фіни, ризикуючи бути втягнутими у війну, продемонстрували характер та відхилили запропонований аналогічний з прибалтійським радянський договір, який дозволяв СРСР встановлювати свої військові бази та розташовувати частину військ на захоплених територіях, поки в Європі триватиме війна. Також Фінляндія не бажала співпрацювати з Радянським Союзом, розуміючи його ворожі наміри. Справа до компромісу між радянським урядом та фінською делегацією не дійшла, внаслідок чого і розпочалася Зимовая війна 1939 – 1940 рр.

З початком Зимової війни погляд уряду Фінляндії був спрямований на Лігу Націй до функцій якої входило запобігати збройним конфліктам між народами. Перетин радянськими військами державного кордону Фінляндії відбувся 30 листопада 1939 р., і вже 2 грудня Р. Холсті, який представляв Фінляндію в міжнародній організації, звернувся в Лігу Націй з цього питання. На наступний день генеральний секретар Ліги Націй Ж. Авенол, отримав лист у якому фінський уряд наполягав зібрати Раду й Асамблею та вжити будь-як заходів, що допоможуть припинити агресію з боку Радянського Союзу. Ліга Націй одразу розпочала розглядати звинувачення проти агресора. Радянський уряд отримав від Ліги Націй запрошення з'явитися на збори 9 грудня для вирішення конфлікту, але у відповідь в телеграмі від 4 грудня, радянське керівництво відмовилося направити своїх представників на засідання. В. Молотов пояснив, це так: «По-перше, запит Фінляндії не має юридичної сили, по-друге, радянці підтримують мирні стосунки з ФДР і не загрожують фінському народу, по-третє, уряд ФДР від 2 грудня уклав з Радянським Союзом договір про дружбу і взаємну допомогу, по-четверте, колишнє керівництво Фінляндії склало свої повноваження і Радянський Союз та уряд ФДР, спільно намагається придушити їх ворожі дії» [Таннер, 2003, с. 33; Семиряга, 1992, с. 58]. Незважаючи на негативну позицію Радянського Союзу, Асамблея Ліги Націй була скликана. На зборах Фінляндію представили Р. Холсті, Х. Хольма і полковник А. Паасонен, які прийняли питання до розгляду. 11 грудня Асамблея утворила спеціальний Комітет з розгляду фінляндського питання під головуванням Ж. Матта. Створення Комітету стало ще одним кроком на шляху до примирення країн. Обидві сторони отримали телеграму, де вимагалось негайно припинити воєнні дії та почати переговори для відновлення миру. Фінляндія прийняла цю пропозицію, в той час як Радянський Союз відхилив рекомендацію. Вичерпавши всі можливості для припинення радянсько-фінського конфлікту, 14 грудня засідання Асамблеї винесло на порядок денний питання про виключення СРСР із складу організації і прийняття

проти Москви санкцій, про що ще 5 грудня заявили представники Аргентини, Уругваю і Венесуели [Ходнев, 1993, с. 171]. В результаті Рада Ліги Націй за наполяганням Бразилії та інших латиноамериканських держав прийняла резолюцію про виключення СРСР з Ліги Націй та одностайно засудила дії Радянського Союзу проти фінської держави і закликала всіх членів Ліги «надати Фінляндії в міру можливостей матеріальну та гуманітарну допомогу». Норвегія була однією з країн, що утрималася. Також у багатьох країнах були створені національні організації, що надавали допомогу Фінляндії. Найактивніші з їх діяли в скандинавських країнах, Швейцарії та США [Таннер, 2003, с. 33; Семиряга, 1992, с. 59].

Прем'єр-міністр Фінляндії Ю. Паасиківі, зрозумівши, що війни не уникнути, звернувся до Швеції із закликом втрутитися у конфлікт та надати ефективну країні військову допомогу [Гехт, 2015, с. 82]. Питання було складним для швидкого вирішення, проте фіни сподівалися, що в Швеції знайдуться політики, які все ж не забаряться їх підтримати. Фінський уряд розраховував, що шведи правильно зрозуміють рівень складності ситуації в якій опинилася їхня сусідка. В разі якщо б Фінляндія погодилася з висунутими ворогом умовами, це означало входження країни до сфери радянських інтересів, а поразка у війні призвела б до її спустошення, союзу з СРСР і, можливо, встановлення більшовицького режиму. Сукупність цих чинників мала стурбувати небайдужих до майбутнього своєї країни шведів.

Політичний діяч Швеції А. Ханссон дав зрозуміти, що країна не повинна робити жодних кроків, які приведуть до залучення її в будь-який конфлікт. Для маленької країни позиція цілком зрозуміла. Наражати себе на небезпеку через суперечку Фінляндії з Радянським Союзом Швеція не бажала. А. Ханссон запевняв фінський уряд, що Швеція намагатиметься знайти спосіб надати допомогу Фінляндії, проте виключно за посередництва дипломатичних каналів, не вступаючи з СРСР у відкритий конфлікт [Таннер, 2003, с. 107].

Згодом у Швеції відбулося обіцяне А. Ханссоном зібрання Кабінету міністрів для обговорення фінського питання. Його членами були міністр оборони П. Скельд, міністр закордонних справ Р. Сандлер, міністр освіти А. Ендберг, міністр соціальних справ Г. Меллер та ін. [Таннер, 2003, с. 102-103]. Одночасно Фінляндії було повідомлено, що ймовірно досягти згоди з Радянським Союзом вдасться з усіх питань, крім того, яке стосується проблеми півострова Ханко. Також А. Ханссон запевняв, що у разі початку війни шведський Кабінет міністрів буде реорганізовано. Чи могло призвести це до зміни позиції Швеції, прем'єр-міністр не вагався повідомити, але партії правої орієнтації сподівалися, що так і станеться, адже вони прихильно ставилися до Фінляндії. Те ж саме можна сказати і про Соціал-демократичну партію. Ліберально-республіканська партія твердо виступала проти будь-якого втручання у фінські справи, як і аграрна партія. Труднощі в наданні допомоги полягали також в тому, що Швеція побоювалася вторгнення Німеччини у Сканді, якщо вона прийме бік Фінляндії. Загальним для всіх парламентських фракцій було те, що противники активної політики були непохитні, а деякі не виявляли свою рішучість і вагалися, бо не знали, які вимоги будуть пред'явлені Фінляндії. Сам А. Ханссон діяв обережно, нічого обіцяти не міг, в той час, коли згадані нами П. Скельд, Р. Сандлер були більш активнішими прихильниками фінів [Таннер, 2003, с. 104].

П. Скельд, був прихильником Фінляндії, однак не міг виступити проти генеральної лінії Кабінету міністрів. Проте у разі потреби він був готовий організувати допомогу у вигляді поставок зброї. Що стосується Р. Сандлера, то він був стурбований ситуацією і навіть виявив готовність розпочати переговори з американським послом в Стокгольмі Ф. Стерлінгом аби примусити його закликати свій уряд вжити заходів у Москві в інтересах Фінляндії. Р. Сандлер також хотів звернутися з подібним проханням до італійського посла. Французького та англійського посла він вирішив не турбувати, бо вони не збиралися вступати в конфлікт з Радянським Союзом. Р. Сандлер обіцяв, що від імені Швеції докладе зусиль в Москві, щоб запобігти війні СРСР з Фінляндією. На початку грудня, коли розпочалася радянсько-фінська війна, Кабінет міністрів був реорганізований, а Р. Сандлер вийшов з нього, не змігши погодитися із політикою, яку здійснював глава нового уряду А. Ханссон [Таннер, 2003, с. 105]. Взаємини з Фінляндією вийшли на передній план зовнішньої політики Швеції лише на початку радянсько-фінської війни, протягом якої шведське керівництво активно підтримувало свого союзника. Швеція стала єдиною скандинавською країною, що надала Фінляндії значну підтримку у вигляді військової техніки, зброї, боєприпасів тощо. Окрім забезпечення фінської армії матеріальними ресурсами, шведи реалізували низку гуманітарних програм.

Що стосувалося надання військової допомоги, то Швеція з самого початку війни, не вагаючись, розпочала постачати Фінляндії стрілецьку зброю і патрони. За даними шведських дослідників, протягом війни Швеція забезпечила Фінляндію приблизно 90 тис. гвинтівок і 42 млн. набоїв до них, а згідно радянських досліджень здійснила поставку 80 тис. гвинтівок, 500 одиниць напівавтоматичної зброї і 50 млн. набоїв [Громыко, 1975, с. 32]. Шведське керівництво хоч і не ваголося надавати допомогу, проте побоювалося, що постачання занадто великих обсягів техніки та боєприпасів у Фінляндію спричинить нестачу зброї в самій Швеції [Невакиви, 1976, с. 132-133]. Вагоме значення для Фінляндії мало створення і функціонування Шведського добровольчого корпусу, який став своєрідним символом шведської допомоги Фінляндії [Гехт, 2015, с. 183-194]. А. Ханссон зазначав, що поставки зброї продовжуватимуться, допоки їх можливо буде здійснювати. Що стосується надання продовольчої допомоги, то шведи обіцяли продовжувати постачати зерно навіть за рахунок скорочення внутрішнього споживання [Таннер, 2003, с. 102].

Незважаючи на існування протягом 1920 – 1930-х рр. між Фінляндією та Німеччиною тісних контактів, на момент початку радянсько-фінського протистояння відносини двох країн набули невизначеного характеру. Фінське керівництво покладало надії на отримання підтримки в разі виникнення військового протистояння з СРСР, але реальної допомоги Берлін Гельсінкі не надав [Барышников, 1997, с. 112-139]. Німецький професор М. Менгер зазначав, що в той час, коли у Великій Британії, Франції та США вирував антирадянський шторм, німецький уряд продемонстрував стриманість щодо ситуації на півночі Європи [Широкоград, 2001, с. 53]. Подібна політика німецького керівництва була обумовлена змістом секретного додатку до договору про ненапад, який був підписаний з СРСР 23 серпня 1939 р. Цей документ ускладнював можливість німецького уряду відкрито висловлювати підтримку Фінляндії [Широкоград, 2001, с. 54]. Крім того, Німеччині

потрібно було проводити вкрай обережну політику, адже вона вже перебувала у стані війни з Великою Британією та Францією.

З іншого боку, прем'єр-міністр Фінляндії Ю. Паасиківі вважав, що встановлення радянського контролю над Фінляндією не перебувало в сфері інтересів Берліну. Він зазначав, що Зимові війни не були для Німеччини бажаною, а захоплення Фінляндії Радянським Союзом суперечило геополітичним очікуванням німецького уряду. З огляду на таку позицію Ю. Паасиківі Фінляндія сподівалася досягти в своїх відносинах з Німеччиною значно більших прерогатив. Вже в грудні 1939 р. до Берліну був направлений колишній прем'єр-міністр Фінляндії Т. Ківімякі. Як наслідок йому вдалося налагодити контакти з рейхсмаршалом Г. Герінгом [Барышников, 2009, с. 238]. Це було важливо для фінського керівництва, адже Г. Герінг цікавився скандинавськими проблемами [Барышников, 2005, с. 30-35]. Німеччина не хотіла виконувати роль арбітра в припиненні війни між Фінляндією та СРСР, але Г. Герінг натякнув, що цілком реально налагодити таємні поставки німецького озброєння. Він вважав, що зброї потрібно постачати стільки, скільки можливо без шкоди для безпеки Німеччини. Однак єдності з цього питання в Берліні не було. Міністр закордонних справ І. Ріббентроп хвилювався за можливість виникнення дипломатичних ускладнень з Радянським Союзом, у разі якщо його представники дізнаються про німецьке постачання зброї. А. Гітлер допускав можливість таємної підтримки Фінляндії, але за умови, щоб це не зашкодило самій Німеччині. Члени нацистського уряду та німецькі дипломати, які працювали в Гельсінкі, приховано перебувало на боці Фінляндії в її боротьбі проти Радянського Союзу [Барышников, 2009, с. 239]. Проте в Німеччині існувала думка, що війна не триватиме довго, а Фінляндія програє, і це вимагало обережних проявів своїх симпатій щодо фінів.

Незабаром, як тільки в Німеччині помітили, що війська Червоної Армії розпочали зазнавати військових поразок, нацисти виявили зацікавленість у тому, щоб бойові дії не припинялися. Невдачі радянських військ на фінському фронті посилювала бажання Берліна приховано постачати Фінляндії озброєння. Було вирішено, що реалізувати цей план вдасться шляхом використання транзитного каналу, що пролягав шведською територією. За домовленостями Г. Герінга з представниками Швеції Німеччина мала продавати шведам свою зброю, а ті в свою чергу таку ж кількість озброєння мали продавати Фінляндії зі своїх запасів. Крім того, в Німеччині розпочали лунати жорсткі заяви щодо політики Радянського Союзу. Зокрема, А. Гітлер заявив, що бачить німецьку місію в тому, щоб ліквідувати небезпеку зі Сходу [Безыменский, 1990, с. 115]. Кроки німецького уряду обнадійливо впливали на керівництво Фінляндії. Останнє сподівалося на розрив відносин між Радянським Союзом і Німеччиною. Подібні погляди не приховував президент Фінляндії К. Калліо, який сподівався, що німецький народ засуджує більшовизм. Пізніше до Гельсінкі почала надходити інформація, яка запевняла фінський уряд у можливості налагодження Німеччиною співробітництва з Фінляндією.

Вже 5 грудня 1939 р., фінський міністр закордонних справ В. Таннер відверто звернувся до німецького дипломата В. Блюхера з питанням про можливість надання Німеччиною Фінляндії будь-якої допомоги [Барышников, 2009, с. 241]. Це прохання, адресоване Берліну було не випадкове, адже в Гельсінкі прагнули визначити

майбутні перспективи відносин Фінляндії з Німеччиною. Проте останні не могли гарантувати військової підтримки фінам. В. Блюхер твердо заявив, що Німеччина не бере участі в Зимовій війні [Таннер, 2003, с. 160]. Таким чином у Фінляндії лише сподівалися на продовження отримання прихованої німецької допомоги.

Загалом фінсько-німецькі відносини в грудні 1939 р. – на початку січня 1940 р. продемонстрували, що Фінляндія може розраховувати на таємну підтримку Німеччини в протидії СРСР. Однак це ускладнювалося тим, що Велика Британія і Франція, які були ворогами Німеччини, теж виявили інтерес до підтримки Фінляндії з метою посилення власних позицій у Скандинавії [Барышников, 2008, с. 427]. Для Німеччини бойові дії західних союзників проти СРСР могли зіграти на руку, та все ж проте нацисти не хотіли, щоб французькі та англійські війська змогли утвердитися на півночі Європи [Барышников, 2009, с. 242]. Коли в Берлін почали надходити відомості, що західні держави планують десантну операцію в Скандинавії, німецьке командування вирішило їх випередити. Варто зазначити, що мова не йшла про військову допомогу Фінляндії і перекидання сюди військ. Берлін звернув увагу на стратегічні райони Норвегії. Дослідник Л. Гарт писав, що А. Гітлер мав на меті залишити Норвегію нейтральною і не прагнув вторгнення, але ворожі дії союзників змусили Німеччину окупувати цю скандинавську країну. Погляди керівництва Фінляндії співпадали на значення ролі Німеччини в політиці їх країни. Одні політики виступали за переорієнтацію Фінляндії на Німеччину, бо вважали її за сильного партнера СРСР, який мав вплив на Й. Сталіна і таким чином міг допомогти Фінляндії вийти з війни. Інші вважали Німеччину, як майбутнього ворога Радянського Союзу, єдиною країною, яка може надати Фінляндії дієву допомогу [Барышников, 2009, с. 254]. Другий напрям можна розглядати як можливість реваншу саме за допомогою Німеччини вже в наступній стадії Другої світової війни. Президент К. Калліо лише думав, коли краще перейти на німецьку сторону: вже негайно або після закінчення війни і укладання мирного договору між СРСР та Фінляндією. Обидва варіанти в будь-якому випадку призвели б до розриву із західними союзниками, які в дійсності і не допомагали фінам. Та серед державних діячів ще були ті, які вірили в здатність Великої Британії та Франції надати підтримку Фінляндії, але їх надія згасла після військових невдач на Карельському перешийку.

**Висновки.** Отже, становище Фінляндії на міжнародній арені перед початком Зимової війни 1939 – 1940 рр. було важким. Хоч і вдалося знайти союзників, щоб протистояти ворогу, проте вони не поспішали виконувати свої обіцянки. До того ж європейські країни займали вичікувальну позицію і могли лише морально підтримати Фінляндію. Ніхто не хотів вступати в конфлікт з Радянським Союзом, а тим більше втручатися у війну з досить великою державою, бо кожен розумів до яких наслідків це може призвести. Також варто взяти до уваги активну співпрацю Німеччини та СРСР й укладений 23 серпня 1939 р., Пакт про ненапад і таємний протокол до нього, який шокував Західну Європу.

Ліга Націй хоч і не спромоглася запобігти ескалації радянсько-фінського конфлікту, проте закликала всіх членів міжнародної організації надати матеріальну допомогу Фінляндії. Також відбулося виключення СРСР із складу Ліги Націй, та це лише продемонструвало, що сама організація опинилася на межі краху. Її авторитет падав, адже радянський уряд свідомо йшов на конфлікт. Швеція, яка довго вагалася

долучитися до війни, традиційно дотримуючись у зовнішній політиці нейтралітету, в результаті розробила низку благодійних програм для допомоги союзнику та стала єдиною країною, що надала Фінляндії підтримку, жертвуючи своїми внутрішніми потребами. Відносини з Німеччиною продемонстрували, що нацисти, зважаючи на нового союзника в особі СРСР, проводили обережну політику, одночасно прагнучи використати це протистояння для власних цілей.

Для повного розкриття поставленої мети, було розглянуто важливе питання, що стосувалося радянсько-фінського дипломатичного протистояння та загалом відносин між цими країнами протягом 1939 р., – розпочинаючи від звернення фінського керівництва до СРСР про бажання відновити контроль над Аландськими островами до початку підготовки Фінляндії до військової оборони. Слід розуміти, ніхто не хотів поступатися власними інтересами, що і призвело до конфлікту. Радянський уряд не відступив би від своїх намірів в будь-якому випадку, варто лиш пригадати той момент, коли в Москві готувалися до прийому фінських послів й одночасно здійснювалася підготовка до збройного вирішення фінського питання, на випадок якщо не вдасться домовитись дипломатичним шляхом. Керівництво Фінляндії, яке до останнього сподівалося, що СРСР не порушить оголошений нейтралітет країни, змушене було розпочати мобілізацію війська з метою підготовки до оборонних дій. Врешті радянський уряд порушив принцип поваги до суверенітету Фінляндії, наказавши підрозділам Червоної Армії перетнути радянсько-фінський кордон.

#### Список використаних джерел та літератури

- Бадах Ю., 2011. Радянсько-фінське дипломатичне протистояння, *Україна XX ст.: культура, ідеологія, політика*, 16, 279-293.
- Барышников В. Н., 1997. *От прохладного мира к зимней войне. Восточная политика Финляндии в 1930-е годы*, Санкт-Петербург, 352 с.
- Барышников В. Н., 2009. Роль Германии в завершении советско-финляндской войны 1939 – 1940 гг., *Труды кафедры истории нового и новейшего времени Санкт-Петербургского государственного университета*, 2, Санкт-Петербург: Изд-во СПбГУ, 234-261.
- Барышников В. Н., 2008. К проблеме участия Англии и Франции в советско-финляндской войне 1939 – 1940 гг., *История: мир прошлого в современном освещении. Сборник научных статей к 75-летию со дня рождения профессора Э. Д. Фролова*, Санкт-Петербург, 427-455.
- Барышников Н. И., 2005. Этапы сближения и сотрудничества К. Г. Маннергейма с Г. Герингом, *Военно-исторический журнал*, 8, 30-35.
- Безыменский Л. А., 1990. Великая Отечественная в... 1940 году?, *Международная жизнь*, 8, 103-116.
- Вихавайнен Т., Сахаров А. Н., Христофоров В. С., 2009. *Зимняя война 1939 – 1940 гг. Исследования, документы, комментарии. К 70-летию советско-финляндской войны*, Москва, 820 с.
- Гехт А. Б., 2015. *Политика Швеции в отношении Финляндии накануне и в период Советско-финляндской войны 1939 – 1940 гг. (Октябрь 1939 г. – март 1940)*, Санкт-Петербург, 225 с.
- Гладкова И. А., 1963. *Социалистическое народное хозяйство СССР в 1933 – 1940 гг.*, Москва, 666 с.
- Громыко А. А., 1975. *История дипломатии. Т. IV. Дипломатия вгоды Второй мировой войны*, Москва: Политиздат, 762 с.
- Золотарев В. А., 2000. *Тайны и уроки зимней войны. 1939 – 1940*, Санкт-Петербург, 544 с.
- Кан А. С., 1974. *История Швеции*, Москва: Наука, 712 с.
- Кан А. С., 1967. *Внешняя политика скандинавских стран в годы Второй мировой войны*, Москва, 456 с.
- Комплектов В. Г., 1992. *Документы внешней политики СССР. 1939. Том 22: В 2 кн. Книга 2. Сентябрь – декабрь*, Москва: Международные отношения, 688 с.

- Крутько С. О., 2012. Політика Великої Британії щодо СРСР під час Радянсько-фінської війни (листопад 1939 – березень 1940 рр.), *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*, XXXIII, 217-220.
- Мамедова Г. Ш., 1994. *Документы внешней политики. Том 23. Книга 1*, Москва, 752 с.
- Мельтюхов М. И., 2000. *Упущенный шанс Сталина. Советский Союз и борьба за Европу: 1939 – 1941*, Москва: Вече, 605 с.
- Невакиви Ю. Т., 1976. *Обращение, которого никогда не было: Союзники, Скандинавия и зимняя война в Финляндии 1939 – 1940 гг.*, Ленинград, 259 с.
- Сандер Г. Ф., 2012. *Зимняя война*, Москва, 308 с.
- Семиряга М. И., 1992. *Тайны Сталинской дипломатии. 1939 – 1941*, Москва: Высшая школа, 303 с.
- Сиполс В. Я., 1997. *Тайны дипломатические. Канун Великой Отечественной 1939 – 1941*, Москва, 448 с.
- Таннер А. В., 2003. *Зимняя война*, Москва: «Центрполиграф», 349 с.
- Ходнев А. С., 1993. Закат Лиги Наций, *Вопросы истории*, 9, 170-173.
- Чубарьян А. О., Вехвиляйнен О., 1998. *Зимняя война 1939 – 1940. Политическая история*, Москва: Наука, 382 с.
- Широкоград А. Б., 2001. *Северные войны России*, Москва: АСТ, 848 с.

#### References

- Badakh Yu., 2011. Radiansko-finske dyplomatychnye protystoiannia [Soviet-Finnish diplomatic confrontation], *Ukraina XX st.: kultura, ideolohiia, polityka*, 16, 279-293. [in Ukrainian].
- Baryshnikov N. I., 2005. Etapy sblizheniya i sotrudnichestva K. G. Mannergejma s G. Geringom [Stages of rapprochement and cooperation of K. G. Mannerheim with G. Goering], *Voенно-istoricheskij zhurnal*, 8, 30-35. [in Russian].
- Baryshnikov V. N., 1997. *Ot prokladnogo mira k zimnej vojne. Vostochnaya politika Finlyandii v 1930-e gody* [From the cool world to the winter war. Eastern policy of Finland in the 1930s], St. Petersburg, 352 p. [in Russian].
- Baryshnikov V. N., 2008. K probleme uchastiya Anglii i Francii v sovetsko-finlyandskoj vojne 1939 – 1940 gg. [On the problem of participation of Great Britain and France in the Soviet-Finnish war of 1939 – 1940], *Istoriya: mir proshlogo v sovremenном osveshchenii. Sbornik nauchnyh statej k 75-letiyu so dnya rozhdeniya professora E. D. Frolova*, St. Petersburg, 427-455. [in Russian].
- Baryshnikov V. N., 2009. Rol' Germanii v zavershenii sovetsko-finlyandskoj vojny 1939 – 1940 gg. [The role of Germany at the end of the Soviet-Finnish war of 1939 – 1940], *Trudy kafedry istorii novogo i novejshego vremeni Sankt-Peterburgskogo gosudarstvennogo universiteta*, 2, St. Petersburg: Izd-vo SPbGU, 234-261. [in Russian].
- Bezymenskij L. A., 1990. Velikaya Otechestvennaya v... 1940 godu? [The Great Patriotic War in... 1940?], *Mezhdunarodnaya zhizn'*, 8, 103-116. [in Russian].
- Chubar'yan A. O., Vekhvilyajnen O., 1998. *Zimnyaya vojna 1939 – 1940. Politicheskaya istoriya* [Winter War 1939-1940. Political history], Moscow: Nauka, 382 p. [in Russian].
- Gekht A. B., 2015. *Politika Shvecii v otnoshenii Finlyandii nakanune i v period Sovetsko-finlyandskoj vojny 1939 – 1940 gg. (Oktyabr' 1939 g. – mart 1940).* [Sweden's policy towards Finland before and during the Soviet-Finnish war of 1939 – 1940 (October 1939 – March 1940)], St. Petersburg, 225 p. [in Russian].
- Gladkova I. A., 1963. *Socialisticheskoe narodnoe hozyajstvo SSSR v 1933 – 1940 gg.* [Socialist national economy of the USSR in 1933 – 1940], Moscow, 666 p. [in Russian].
- Gromyko A. A., 1975. *Istoriya diplomatii. T. IV. Diplomatiya v gody Vtoroj mirovoj vojny* [History of diplomacy. Vol. IV. Diplomacy of the Second World War], Moscow: Politizdat, 762 p. [in Russian].
- Hodnev A. S., 1993. Zakat Ligi Nicij [West of the Nicene League], *Voprosy istorii*, 9, 170-173. [in Russian].
- Kan A. S., 1967. *Vneshnyaya politika skandinavsk'ih stran v gody Vtoroj mirovoj vojny* [Foreign policy of the Scandinavian countries during the Second World War], Moscow, 456 p. [in Russian].
- Kan A. S., 1974. *Istoriya Shvecii* [History of Sweden], Moscow: Nauka, 712 p. [in Russian].
- Komplektov V. G., 1992. *Dokumenty vneshnej politiki SSSR. 1939. Tom 22: V 2 kn. Kniga 2. Sentyabr' – dekabr'* [Documents of foreign policy of the USSR. 1939. Volume 22: In 2 books. Book 2. September – December], Moscow: Mezhdunarodnye otnosheniya, 688 p. [in Russian].

Krutko S. O., 2012. Polityka Velykoi Brytanii shchodo SRSR pid chas Radiansko-finskoï viiny (lystopad 1939 – berezen 1940 rr.) [British policy towards the USSR during the Soviet-Finnish war (November 1939 – March 1940)], *Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnoho universytetu*, XXXIII, 217-220. [in Ukrainian].

Mamedova G. Sh., 1994. *Dokumenty vneshnej politiki. Tom 23. Kniga 1 [Foreign policy documents. Volum 23. Book 1]*, Moscow, 752 p. [in Russian].

Mel'tyuhov M. I., 2000. *Upushchennyj shans Stalina. Sovetskij Soyuz i bor'ba za Evropu: 1939 – 1941 [Stalin's missed opportunity. The Soviet Union and the struggle for Europe: 1939 – 1941]*, Moscow: Veche, 605 p. [in Russian].

Nevakivi Yu. T., 1976. *Obrashchenie, kotorogo nikogda ne bylo: Soyuzniki, Skandinaviya i zimnyaya vojna v Finlyandii 1939 – 1940 gg. [Healing that never existed: Allies, Scandinavia and the Winter War in Finland 1939 – 1940]*, Leningrad, 259 p. [in Russian].

Sander G. F., 2012. *Zimnyaya vojna [Winter war]*, Moscow, 308 p. [in Russian].

Semiryaga M. I., 1992. *Tajny Stalinskoj diplomatii. 1939 – 1941 [Secrets of Stalin's diplomacy. 1939 – 1941]*, Moscow: Vysshaya shkola, 303 p. [in Russian].

Shirokorad A. B., 2001. *Severnye vojny Rossii [Northern Wars of Russia]*, Moscow: ACT, 848 p. [in Russian].

Sipols V. Ya., 1997. *Tajny diplomaticheskie. Kanun Velikoj Otechestvennoj 1939 – 1941 [Diplomatic secrets. Eve of the Great Patriotic 1939 – 1941]*, Moscow, 448 p. [in Russian].

Tanner A. V., 2003. *Zimnyaya vojna [Winter war]*, Moscow: «Centropoligraf», 349 p. [in Russian].

Vihavajnen T., Saharov A. N., Hristoforov V. S., 2009. *Zimnyaya vojna 1939 – 1940 gg. Issledovaniya, dokumenty, kommentarii. K 70-letiyu sovetско-finlyandskoj vojny [Winter War of 1939 – 1940. Research, documents, comments. To the 70th anniversary of the Soviet-Finnish war]*, Moscow, 820 p. [in Russian].

Zolotarev V. A., 2000. *Tajny i uroki zimnej vojny. 1939 – 1940 [Secrets and lessons of winter war. 1939 – 1940]*, St. Petersburg, 544 p. [in Russian].

## THE INTERNATIONAL SITUATION OF FINLAND ON THE BACKGROUND OF THE MILITARY CONFRONTATION WITH THE SOVIET UNION IN THE WINTER OF 1939 – 1940

Ivan Ovdii

Student, National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv

**Abstract.** The proposed article examines the position of Finland in the international arena before and during the Winter War of 1939 – 1940. The nature of Finland's relations with the Soviet Union is studied, as their analysis gives us an understanding of what prompted the USSR the integrity of a small Scandinavian country. It is pointed out that this conflict was based not only on economic or ethnic contradictions, as historiography usually interprets, but also on the global political struggle waged by the advanced countries of the world in the late 1930s. It is noted that the Third Reich tried to establish itself in Scandinavia by maintaining pro-German influences and revanchist sentiments in Finland, so that later its presence could be used in the event of war with the Soviet Union. It is noted that the Finns' desire for an alliance with Germany embarrassed the Soviet leadership, which decided to prevent its establishment through open aggression, which involved taking control of important areas for Finland. It is shown that on the eve of the armed confrontation with the USSR, the Finnish government, in addition to Germany, focused mainly on the League of Nations and Sweden. It is emphasized that the League of Nations failed to resolve the issue of ending the Soviet-Finnish war, as its decision to expel the USSR from the international organization did not yield much results. However, in the international arena of the USSR, given the violation of the principle of respect for the sovereignty of other states and non-interference in their internal affairs, he found himself in diplomatic isolation, which manifested itself in the potential danger of being drawn into war with Britain and the French. It is established that Sweden, despite the traditional observance of neutrality in foreign policy, which was formed during the long period of its establishment as a sovereign state, nevertheless, sacrificing its own needs, provided significant assistance to Finland.

**Key words:** Finland, foreign policy, League of Nations, Sweden, Germany, Soviet Union, armed confrontation, war.